

УДК 339.54

Харун О.А.*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародних економічних відносин
Хмельницького національного університету***Наконечна О.І.***магістр
Хмельницького національного університету*

ОФСЕТНА ПОЛІТИКА В РОЗРІЗІ МІЖНАРОДНОЇ ВІЙСЬКОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНИ

OFFSET POLICY IN TERMS OF UKRAINE'S INTERNATIONAL MILITARY AND ECONOMIC ACTIVITY

АНОТАЦІЯ

У статті визначено сутність та призначення офсетів. Досліджено світову практику застосування офсету у військово-технічному співробітництві. Розглянуто особливості, що характеризують офсет як специфічний вид економічної діяльності. Виокремлено недоліки реалізації офсетної політики в Україні. Охарактеризовано застосування прямого та непрямого офсетів.

Ключові слова: офсет, офсетна політика, міжнародна воєнно-економічна діяльність, військово-технічне співробітництво, прямий та непрямий офсети.

АННОТАЦИЯ

В статье определены сущность и назначение офсетов. Исследована мировая практика применения офсета в военно-техническом сотрудничестве. Рассмотрены особенности, характеризующие офсет как специфический вид экономической деятельности. Выделены недостатки реализации офсетной политики в Украине. Охарактеризовано применение прямого и косвенного офсетов.

Ключевые слова: офсет, офсетная политика, международная воєнно-економическая деятельность, воєнно-техніческое сотрудничество, прямой и косвенный офсет.

ANNOTATION

The article defines the essence and purpose of offset. There is investigated the world practice of use offset in military-technical cooperation. There are considered features characterizing offset as a specific type of economic activity. The disadvantages of offset policy implementation in Ukraine are highlighted. There is described the use of direct and indirect offset.

Keywords: offset, offset policy, international military-economic activity, military-technical cooperation, direct and indirect offset.

Постановка проблеми. Сьогодні для України, яка перебуває в умовах антитерористичної операції та досить значимої загрози з боку Росії, актуалізується питання про фінансово-економічне забезпечення потреб безпеки й оборони України, насамперед для покриття видатків на переозброєння вітчизняної армії, розвитку національного оборонного комплексу, отримання валютних ресурсів від експорту озброєння та військової техніки для стабілізації гривні тощо. Найкращим варіантом вирішення цих питань є розвиток військово-технічного співробітництва України з іноземними державами [1].

Стан Збройних сил України сьогодні є досить суперечливим. Попри проведення часткових модернізацій, що дає змогу на певний час продовжити терміни експлуатації, не вирішується головне питання – докорінне переоснащення

Збройних сил України на нові, якісні, надійні, перспективні зразки озброєння, які дадуть змогу мати невелику, але потужну армію, яка буде спроможна успішно дотримуватися Воєнної доктрини України. Показовим є й те, що заходи з реформування оборонно-промислового комплексу досі не віднесені до пріоритетів державної економічної політики і залишаються без необхідного деталізованого фінансового забезпечення [2]. Саме тому проблема забезпечення ефективності військово-технічного співробітництва на умовах офсету для України продовжує залишатися актуальною.

Аналіз актуальних досліджень і публікацій. Питання застосування офсетних угод під час закупівлі озброєння та військової техніки досліджували як вітчизняні, так і іноземні фахівці, серед яких: В. Артяков, В. Бадрак, С. Бондарчук, В. Бегма, В. Горбулін, В. Зубарев, В. Копчак, О. Кутовий, Ю. Малишенко, О. Свергунов, С. Чемезов та ін. Однак чимало важливих питань, зокрема особливості економічної діяльності суб'єктів у системі військово-технічного співробітництва в умовах застосування цих угод, що є не менш значущими, розглянуто недостатньо.

Мета статті полягає у дослідженні проблем застосування офсетної політики в розрізі міжнародної військово-економічної діяльності України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Практика зустрічних вимог, або так званий офсет (від англ. offset – відшкодування, зустрічна вимога) – це компенсація експортером частини витрат імпортеру ОВТ та ПВП на їх закупівлю, яка здійснюється згідно із законодавчими та нормативними актами країни-імпортера, що регламентують офсетну діяльність. Доречно зауважити, що ідеї офсету не заохочуються на міжнародному рівні правилами ВТО й ЄС, однак для ОВТ та ПВП вони не забороняються. Основне призначення офсетів – протекція національних інтересів (розвиток оборонної промисловості та економіки, залучення нових технологій, розвиток наукового потенціалу тощо) у разі відкриття внутрішнього ринку оборонної продукції для міжнародних тендерів [3].

З початком ХХІ ст. у світовій практиці військово-технічного співробітництва офсет став важливою ланкою переговорів та обов'язковим елементом майже кожної великої угоди вартістю більше десятків мільйонів доларів. США визначають офсет як «вимушену практику промислової компенсації, що є умовою укладання угод міждержавних або комерційних продажів товарів та/або послуг військового призначення».

Суб'єктами офсетної діяльності, як правило, є: уряд країни-імпортера, уряд країни-експортера (комплексна оцінка вигод і збитків, який несуть офсетні запити); фірми-спецекспортери; субпідрядники фірм-спецекспортерів (якщо замовникові передається виробництво ПВП та окремих його компонентів); цивільні фірми країни-експортера, наукові організації та підприємства країни-імпортера, які задіяні в офсетних програмах.

Для імпортерів використання офсету є способом компенсувати витрати на придбання продукції військового призначення й одержати певні економічні стимули для подальшого розвитку. Таким чином, вони можуть програти у ціні на конкретні озброєння та військову техніку (ОВТ), але виграти у цілому завдяки поліпшенню макроекономічних показників. Основними мотивами країн – імпортерів ОВТ для розвитку офсетних програм є рівень платоспроможності, спрямованість заходів національної воєнної безпеки, військово-технічні можливості кінцевих користувачів успішно експлуатувати нові озброєння й військову техніку.

Для експортера офсетні угоди є умовою здійснення поставок ОВТ і мають однозначно витратний характер, оскільки покупець дістає можливість прив'язати до закупки ОВТ рішення про задоволення на вигідних для себе умовах низки інших потреб як у військовій, так і цивільній сферах.

Офсет як специфічний вид економічної діяльності характеризується низкою особливостей, а саме [4]:

- усі витрати на виконання робіт у рамках офсету сплачуються експортерами продукції військового призначення, при цьому такі витрати можуть досягати 20–25% ціни головних контрактів на постачання;

- кожна країна, що застосовує офсет під час закупівлі продукції військового призначення, висуває свої, особливі офсетні вимоги;

- відмова експортера від виконання офсету в будь-якій країні, що застосовує офсетну практику, призводить до втрати контракту на постачання продукції військового призначення і фактично унеможливує подальше військово-технічне співробітництво із цією країною. У деяких країнах прийнято спеціальні нормативні документи, відповідно до яких постачальник, що створює серйозні труднощі під час реалізації офсетних проектів та не виконує своїх зобов'язань, утрачає право поставки продукції військового призначення у ці країни;

- розроблення офсетних програм і виконання офсету вимагають залучення спеціально підготовлених співробітників.

Новим в офсетній діяльності стало застосування експортерами ПВП практики попереднього офсету, коли в період до оголошення тендеру виконуються офсетні угоди та накопичується обсяг виконання майбутніх офсетних зобов'язань. Водночас офсет дедалі частіше використовується експортерами продукції військового призначення як ефективний маркетинговий механізм проникнення на національні та регіональні ринки.

Сукупна вартість офсетних угод за контрактами з імпорту ОВТ, підписаних у всьому світі в 2013 р., становила близько 290 млрд. дол. США. У 2014 р. цей показник збільшився до 320 млрд. дол. США, у 2015 р. – до 380, а в 2016 р. перевищив оцінку в 430 млрд. дол. США [5].

В Україні з 2010 р. розпочалася робота з формування нормативно-правової бази документів, які регламентують національну офсетну діяльність. У Законі України «Про державне оборонне замовлення» введено поняття «компенсаційні (офсетні) договори при імпорті ОВТ». Прийнято постанову КМУ від 20 квітня 2011 р. № 432 «Про затвердження Порядку укладення компенсаційних (офсетних) договорів та видів компенсацій, що можуть надаватися за компенсаційними (офсетними) договорами» [6].

Нині триває розроблення проекту положення про офсетну комісію, що утворюється при Міністерстві економічного розвитку і торгівлі України й на яку покладатимуться завдання здійснення координування діяльності замовників щодо укладання, виконання та здійснення контролю над виконанням офсетних договорів.

Разом із тим необхідно відзначити, що практичний досвід укладання офсетних договорів в Україні відсутній, так само як і практика пошуку та залучення постачальників підофсетної продукції.

Отже, аналіз нормативно-правової бази формування та реалізації офсетної політики в Україні показує, що на системному рівні ці недоліки можна визначити так:

- 1) політичні – відсутність реальної, а не декларативної державної підтримки забезпечення економічної безпеки та оборонної безпеки на рівні, який відповідає сучасним загрозам і викликам;

- 2) законодавчі – відсутність нормативних документів, які визначають напрями ВТС України з іноземними країнами; систему управління та контролю над цією сферою діяльності; обов'язки і порядок взаємодії суб'єктів ВТС та офсетної діяльності;

- 3) організаційні – відсутність ефективної вертикальної структури державного управління формування та реалізації політики ВТС України з іноземними країнами з використанням офсетних програм. Механізми формування оф-

сетної політики, перелік документів, якими визначаються основні їх завдання та напрями на довгострокову перспективу, а також порядок їх коригування – відсутні;

4) фінансові – хронічне недофінансування оборонних потреб, що негативно відобразалося на реалізації державних цільових програм реформування та розвитку збройних сил, оборонно-промислового комплексу та переозброєння;

5) інформаційні – відсутні вивчення та застосування іноземного досвіду офсетної практики в державі.

Останніми роками багато країн (ОАЕ, Індія, Саудівська Аравія, КНР тощо) зацікавлені в налагодженні військово-технічного співробітництва (ВТС) з Україною в галузі воєнної промисловості, зокрема в авіапромисловості, з використанням офсетних угод із передачею технологій виробництва авіатехніки. Наприклад, у березні 2015 р. Україна та ОАЕ підписали угоду про співробітництво у сфері авіабудування.

Нові вимоги країн – імпортерів озброєнь із реалізації офсетних програм відкривають можливості України щодо посилення своїх експортних можливостей. Однак це потребує нових методів ВТС України з іншими країнами, обґрунтування часткової участі українських компаній у СП на території імпортерів та визначення обсягів передачі технологій. Як правило, таке співробітництво може бути довгостроковим і на основі міждержавних угод.

Наприклад, індійська компанія Reliance Defence і українське ДП «Антонов» у березні 2016 р. домовилися про співробітництво у сфері виробництва військово-транспортних літаків (ВТЛ) та літаків подвійного призначення для військового і комерційного використання в Індії. Партнерство Reliance Defence і ДП «Антонов» передбачає розроблення військового літака з нерухливим крилом у конфігураціях для тактичних і стратегічних завдань [7].

У квітні 2015 р. ДП «Антонов» уклало із саудівською компанією Taqnia Aeronautics, дочірньою організацією саудівської компанії з питань розвитку та інвестицій Taqnia, угоду про співробітництво зі спільного розроблення та організації виробництва літака Ан-132 вантажопідйомністю 9,2 т у Саудівській Аравії [8].

Ретельно продумані й професійно складені офсетні вимоги до закордонних учасників тендерів на постачання ОВТ для Збройних сил України стануть важливим чинником розвитку не тільки національного ОПК, а й української економіки загалом. Зокрема, застосування прямого офсету дасть змогу здійснювати проекти з організації спільних підприємств в ОПК, складальних виробництв продукції, яка постачається,

або окремих компонентів до неї, передачі технологій і «ноу-хау». Застосування непрямого офсету, своєю чергою, дасть змогу залучати прямі іноземні інвестиції не тільки в оборонну промисловість, а й у цивільні галузі, розвивати сучасну інфраструктуру.

Висновки. Таким чином, увпровадження офсетних технологій в оборонну промисловість дасть змогу реалізувати воєнно-економічну, військово-промислову та військово-технічну політику, напрями розвитку яких визначені у Воєнній доктрині України. Основними проблемами проведення ефективної воєнно-економічної, військово-промислової та військово-технічної політики в напрямі вдосконалення військово-технічного співробітництва з використанням офсетних схем для розвитку національної оборонної промисловості та всебічного оснащення Збройних сил України сучасними зразками озброєння та військової техніки залишаються нерозвинута законодавча база та відсутність базових документів з основ проведення військово-технічної політики.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Шемяев В.М. Офсетна політика у сфері міжнародного воєнно-економічного співробітництва України. *Фінанси, учет, банки*. 2014. Вып. 1. С. 277–284.
2. Офсетна діяльність як спосіб отримання необхідних технологій для вітчизняної військової промисловості та продукції військового призначення для потреб Збройних сил України / О.П. Кутувий, С.М., Чумаченко, А.В. *Фатальчук. Збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняховського*. 2014. № 1. С. 58–64.
3. Офсетна політика держав в умовах глобалізації. *Оцінки та прогнози: монографія* / В.М. Бегма, С.П. Мокляк, О.О. Свергунов, Ю.В. Толочний; за заг. ред. В.М. Бегми. К.: НІСД, 2011. 352 с.
4. Артяков В.В. Офсет у системі військово-технічного співробітництва: економічні й державно-правові аспекти. М., 2003. 255 с.
5. Польша пересмотрела правила военных офсетных сделок. URL: <https://lenta.ru/news/2014/07/09/offset>.
6. Про затвердження Порядку укладання компенсаційних (офсетних) договорів та видів компенсацій, що можуть надаватися за компенсаційними (офсетними) договорами: Постанова КМУ від 20 квітня 2011 р. № 432. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>.
7. Индийская Reliance и концерн «Антонов» договорились о сотрудничестве. URL: http://vpk.name/news/152612_indiiskaya_reliance_i_koncern_antonov_dogovorilis_o_sotrudnichestve.html.
8. Украина и Саудовская Аравия начнут совместную разработку и производство Ан-132. URL: <https://www.rbc.ua/rus/news/ukraina-saudoovskayaaraviya-nachnut-sovmestnuyu-1431502501.html>.